

Методичні рекомендації щодо організації навчання дітей з особливими потребами

**Посібник для керівників ЗНЗ, практичних психологів,
соціальних педагогів, педагогів, батьків**

ЗМІСТ

Вступ	4
Індивідуальне навчання дитини з особливими потребами	6
Організація навчання за індивідуальною формою	12
Корекційна спрямованість індивідуального навчання	30
Контроль за організацією індивідуальної форми навчання	35
Інклюзивна школа: школа рівного доступу до освіти	40
Психолого-педагогічний супровід інклюзивного навчання в початковій школі	52
Здійснення процесу розробки індивідуального навчального плану	58
Взаємодія школи та психолого-медико-педагогічної консультації	64
Література	70

ВСТУП

Характерною особливістю сьогодення є реконструювання системи спеціальної освіти на демократичних, гуманістичних засадах, створення в країні альтернативних моделей психолого-педагогічної підтримки, механізмів для вільного вибору форм навчання дітей, рівня і діапазону освітніх потреб. В основу цього підходу покладено два принципи:

- не відривати дитину від сім'ї й суспільства, коли це можливо, і сприяти природному процесу її соціалізації;
- розробити та апробувати додаткові моделі спеціальної освіти та надати можливість батькам дітей з особливостями психофізичного розвитку вибору форм і видів майбутньої освіти.

Розкриття потенційних можливостей дітей з психофізичними порушеннями залежить не стільки від форм навчання (індивідуальна, інтернатна чи інклюзивна), хоча вони й визначають різний ступінь соціальної адаптованості, скільки від гнучкості системи спеціальної освіти, рівня та діапазону наданих послуг, які

задовольняють їхні потреби (раннє виявлення порушень, єдність діагностики і корекції розвитку, наступність дошкільного, шкільного і після шкільного змісту освіти тощо).

Розкриття потенційних можливостей розвитку визначається також наявністю індивідуальних навчальних планів і програм, спеціального обладнання, спеціальних методик, диференційованістю медичних, логопедичних, соціально-психологічних послуг, творчістю і професійністю вчителя.

Зміна форм навчання зовсім не означає зміну методології побудови і організації спеціальної освіти, її орієнтації на ефективне використання збережених функцій і аналізаторних систем, здатних взяти на себе корекційно-компенсаторне навантаження та забезпечити цілеспрямований розвиток психічних процесів. Саме цим визначається рівень опанування знань, умінь, навичок та набуття життєвого досвіду, а відтак – і відповідна освіченість учня, його інтеграція в суспільство.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ НАВЧАННЯ ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Індивідуальне навчання в системі загальної середньої освіти є однією з форм організації навчально-виховного процесу і здійснюється у загальноосвітніх навчальних закладах усіх типів та форм власності. Порядок запровадження індивідуальної форми навчання у загальноосвітніх навчальних закладах регламентовано Положенням про індивідуальну форму навчання в загальноосвітніх закладах, затвердженого наказом Міністерства освіти України від 20.12.2002 року № 732 та наказом Кабінету Міністрів України від 15.10.2004 року № 797 «Про внесення змін до Положення про індивідуальне навчання у загальноосвітніх закладах».

Мета: забезпечення рівного доступу до якісної освіти, соціалізації дітей, які потребують корекції фізичного та розумового розвитку.

Основні завдання:

- створення належних умов для фізичного, інтелектуального і духовного розвитку та забезпечення

рівного доступу до якісної освіти дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, підготовки їх до самостійного життя;

- координація та узагальнення роботи вчителів, які здійснюють індивідуальне навчання;
- просвітницька робота щодо роз'яснення особливостей навчання та виховання дітей з особливими потребами серед педагогічної та батьківської громади.

Шляхи реалізації:

- організація навчання дітей з особливими освітніми потребами з урахуванням їх психофізичного розвитку;
- проведення проблемних семінарів для вчителів, які здійснюють індивідуальне навчання, забезпечення програмами, підручниками;
- забезпечення комплексного соціально-медико-психологічного супроводу дітей з вадами розвитку;
- надання консультативно-методичної допомоги батькам, вчителям, вихователям з питань навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами.

Очікувані результати:

- максимальне становлення соціально-адаптаційних можливостей дітей з особливими потребами, їх підготовки до життєвої адаптації, подальшої трудової діяльності в суспільстві, самообслуговування, спілкування, адекватної соціальної поведінки.

Рішення про організацію індивідуального навчання приймається на підставі таких документів:

- заява батьків або осіб, які їх замінюють (у заявлі батьки вказують дату подання не раніше, ніж дата довідки ЛКК), місце проживання. У заявлі батьки просять звільнити їх дитину від уроків з тих предметів, які вказані в довідці ЛКК);
- довідка ЛКК(для дітей з нормою інтелекту) і довідка ПМПК;
- копія свідоцтва про народження;
- копія посвідчення інваліда.

Кількість годин визначається наказом директора та затверджується відділом освіти і становить:

1-4 кл.-5 год. на тиждень на кожного учня;

5-9 кл.-8 год. на тиждень на кожного учня;

10-12 кл.-12 год. на тиждень на кожного учня.

За рекомендацією ПМПК та при наявності посвідчення дитини-інваліда кількість годин може бути збільшена:

1-4 кл.-10 год. на тиждень на кожного учня;

5-9 кл.-14 год. на тиждень на кожного учня;

10-12 кл.-16 год. на тиждень на кожного учня.

За наявності цього пакету документів, педагогічна рада вирішує питання про надання індивідуального навчання учням. Директор надає до відділу освіти подання та завірені копії довідки ЛКК, заяви батьків, посвідчення. У поданні вказується номер, дата довідки, ким видана, номер посвідчення.

При прийнятті заяв від батьків учнів (осіб, які їх замінюють) слід звертати увагу на наступне:

- заява подається тільки на ім'я директора школи;
- у заяві обов'язково вказуються терміни організації навчання (не більше, ніж на 1 рік), дата подання заяви (початок занять – не раніше, ніж через 2-3 дні з моменту подачі заяви), підстава для збільшення годин (відмова від збільшення годин).

- для організації навчання за індивідуальною формою учнів, які за станом здоров'я не можуть відвідувати навчальний заклад, до заяви додається довідка, завірена печаткою лікарсько-консультативної комісії (далі ЛКК) та печаткою лікувального закладу;

Збільшення кількості годин для організації індивідуального навчання поширюється на учнів:

- які мають статус дитини-інваліда (додається копія посвідчення) та потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку за рекомендацією психолого-медико-педагогічної консультації.
- які перебувають на диспансерному обліку в дитячих медичних закладах за рекомендацією психолого-медико-педагогічної консультації.

Освітній рівень учнів, які навчалися за індивідуальною формою, повинен відповісти вимогам Державного стандарту загальної середньої освіти;

- основними видами оцінювання навчальних досягнень учнів є тематичне, семестрове, річне, підсумкове;
- учні, які навчаються за індивідуальним навчальним планом до кінця навчального року рішенням педради та

відповідним наказом по школі звільнюються від навчальних екскурсій та навчальної практики;

- звільнення учнів від державної підсумкової атестації здійснюється у встановленому порядку на загальних підставах;
- учні, які навчалися за індивідуальною формою навчання і мають високі результати у вивчені навчальних предметів, можуть нагороджуватися похвальним листом «За високі досягнення у навчанні» та похвальною грамотою «За особливі успіхи у вивчені окремих предметів» на загальних підставах;
- учні, які навчалися за індивідуальною формою навчання і мають високі результати у навчанні можуть нагороджуватися золотою медаллю «За високі досягнення у навчанні» або срібною медаллю «За досягнення у навчанні» на загальних підставах;
- після закінчення терміну індивідуального навчання учень може продовжувати заняття у навчальному закладі, учнем якого він є, на загальних підставах.

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ ЗА ІНДИВІДУАЛЬНОЮ ФОРМОЮ

1. Батьки (особи, які їх замінюють) пишуть заяву директору загальноосвітнього навчального закладу з проханням організувати навчання за індивідуальною формою з їх дитиною, яка за станом здоров'я не може відвідувати навчальний заклад (вказуються терміни). До заяви додаються довідка ЛКК та висновок психолого-медико-педагогічної консультації (за умови його наявності).
2. Адміністрація загальноосвітнього навчального закладу на підставі заяви батьків (осіб, які їх замінюють), довідки ЛКК, рішення педагогічної ради, висновків психолого-медико-педагогічної консультації згідно з вимогами п.п. 1.6., 4.2. Положення про індивідуальну форму навчання в загальноосвітніх навчальних закладах звертається з проханням до відділу освіти погодити організацію навчання за індивідуальною формою для учнів, які за станом здоров'я не можуть відвідувати навчальний заклад у 20_—20_ навчальному році (або вказується конкретний термін) та затвердити кількість годин для індивідуального

навчання цих учнів відповідно до кількості предметів інваріантної складової робочого навчального плану.

3. Директор навчального закладу видає наказ «Про організацію навчання учнів за індивідуальною формою у 20__-20__ навчальному році». На учнів, стосовно яких подані документи після початку навчального року, наказ видається окремо, із зазначенням конкретних термінів.

5. Директор навчального закладу видає наказ «Про затвердження персонального складу та розподіл навчального навантаження педагогічних працівників, які будуть здійснювати навчання учнів за індивідуальною формою у 20__-20__ навчальному році» .

6. Навчання здійснюється за індивідуальним навчальним планом, затвердженим директором навчального закладу. Індивідуальні навчальні плани складаються на основі робочих навчальних планів, складаються на основі робочих навчальних планів, які затверджені в установленому порядку і складені на підставі типових навчальних планів, затверджених Міністерством освіти і науки України відповідно до кількості предметів інваріантної складової робочого навчального плану конкретного класу. Для учнів,

що потребують комерції розумового або фізичного розвитку, складаються навчальні на підставі Типових планів. Якщо учень звільнений за станом здоров'я від вивчення окремих предметів (за відповідною довідкою і наказом по закладу освіти), то в індивідуальному навчальному плані поруч з назвою даного предмета здійснюється запис: «Звільнений. Наказ від №_____». Також робиться примітка про те, що години, які виділені на вивчення цих предметів перерозподілені між іншими предметами індивідуального навчального плану.

7. Учителі, які здійснюють індивідуальне навчання, на підставі існуючих програм і з урахуванням годин індивідуального навчального плану, розробляють індивідуальні програми, складають календарні плани і подають на погодження заступнику директора з навчально-виховної роботи. Індивідуальні програми затверджуються директором навчального закладу. Вчитель, призначений для навчання учня, який має порушення в розвитку, складає розклад уроків та графік роботи, який погоджується із заступником директора школи із навчально-виховної роботи і затверджується директором. У розкладі вказувати предмет,

час початку уроку, тривалість уроку, місце проведення. Потім розклад занять доводиться до відома учнів та їх батьків письмово («ознайомлений», підпис).

Індивідуальні плани вчитель складає відповідно до навчальної програми учня (Вказує програму та рік її видання). Для учнів, які навчаються за програмами допоміжної школи на кожному уроці вчителі планують проведення корекційних вправ. Складений план перевіряє і затверджує заступник директора з навчально-виховної роботи.

8. Розклад навчальних занять погоджується (письмово) з батьками учнів (особами, які їх замінюють) і затверджується директором навчального закладу.

9. Виконання індивідуального навчального плану та програм, досягнення учнів у навченні фіксуються в окремих журналах, але з урахуванням загальних вимог щодо ведення класних журналів. Дата проведення кожного уроку повинна бути записана в класному журналі. Якщо проводилися спарені уроки, то в журналі двічі ставиться дата проведення уроку. Навчальні досягнення учня вчитель фіксує у цьому ж журналі. Кількість контрольних, лабораторних робіт,

аудіювання і т.і. повинна відповідати вимогам даного класу. Кожен учень, який навчається за індивідуальною формою, заноситься у списки учнів класу, до якого він прикріплений. Учитель дає відомості про свого учня класоводу, який записує одержані відомості у класному журналі. Оцінки у журнал виставляють тільки за семестр та річні, а також роблять запис рішення педагогічної ради про переведення до наступного класу. На сторінці обліку відвідування один раз записати: «Індивідуальна форма навчання, наказ № _____ від _____».

У закладі оформляється особова справа на учня , де записуються дані про учня, річні оцінки. Після закінчення учнем 1, 4 та випускного класів в особовій справі пишеться коротка характеристика. Ведення особових справ контролюється заступником директора з навчально-виховної роботи.

У кінці кожного місяця вчитель, що здійснює індивідуальне навчання, повинен звітувати заступникові директора з навчально-виховної роботи про виконання програми з даним учнем. В кінці кожного семестру кожним

вчителем складається звіт про роботу з учнем, що навчається за індивідуальною формою навчання.

10. Відповідно до Законів України "Про освіту" та "Про загальну середню освіту" існують різні форми здобуття повної загальної середньої освіти, серед яких визначено й індивідуальну, групову (заняття в класі). Суміщення форм законодавством не передбачено. Отже, здобуття загальної середньої освіти у певний період часу одночасно за декількома формами неможливо.

11. Як вчинити у випадку хвороби вчителя або учня.

Організація і проведення індивідуального навчання регламентується Положенням про індивідуальну форму навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, де обов'язковою умовою визначено виконання вимог Державних стандартів, отже, відповідно, навчальних програм. Організація занять з учнем регламентується розкладом, який затверджується директором і погоджується з батьками. У випадку хвороби учня або вчителя, так само як і при навчанні в класі, можливі наступні кроки:

- внесення змін у розклад;
- організація заміни;

- ущільнення навчального матеріалу, застосування методів навчання, що передбачають самостійне вивчення окремих тем тощо.

12. Якою мати бути кількість контрольних , лабораторних, практичних робіт тощо

Відповідно до п. 2.8 Положення про індивідуальну форму навчання в загальноосвітніх навчальних закладах навчання здійснюється за індивідуальними навчальними планами. Індивідуальні навчальні плани складаються на основі типових навчальних планів, затверджених Міністерством освіти і науки України. Освітній рівень учнів, які навчалися за індивідуальною формою, має відповісти вимогам Державного стандарту загальної середньої освіти. Іншими словами - освітній рівень учнів, які здобували освіту за індивідуальною формою не повинен відрізнятися від освітнього рівня учня, який навчається в класі. Дитина повинна опанувати всі теми, передбачені програмою. Норми розрахунку кількості годин на кожний предмет, кількості контрольних, лабораторних, практичних робіт у нормативних документах відсутні. Це планується вчителем і відображається в календарно-тематичному

плануванні, залежить від кількості годин, відведених на 1 тему, її складності, умінь і навичок, що формуються під час її вивчення.

Організація індивідуального навчання для учнів, які за станом здоров'я не можуть відвідувати навчальний заклад.

Поширюється на категорії «Переліку захворювань, з приводу яких діти потребують індивідуального навчання»

- * соматичні;
- * хірургічні;
- * шкіряні;
- * психоневрологічні.

З метою соціальної адаптації та інтеграції, при організації індивідуальної форми навчання, особливо коли організовано на весь навчальний рік, бажано створити можливість відвідувати позашкільні заходи та окремі види уроків разом із здоровими однолітками, якщо дозволяє дитині її стан здоров'я та прийняти рішення про створення цих умов.

Індивідуальне навчання учнів, яким необхідно пройти лікування в певному оздоровчому закладі більше одного

місяця, організовується на базі найближчого до місця лікування навчального закладу, який визначається місцевим органом управління освітою. Навчання розпочинається не раніше ніж через 3—5 днів після того, як хворий поступає до лікувального закладу. При наявності у групі 5 і більше осіб навчання здійснюється за груповою формою (по мірі потреби протягом навчального року)

Організація індивідуального навчання для учнів, які не встигають протягом двох років навчання у школі I ступеня.

- 1) Якщо учень за підсумками навчання у 3-му класі за скоригованою програмою (розробляється після 2-го класу, затверджується керівником) не підвищив рівня навчальних досягнень з рідної мови, читання та математики, то приймається рішення про направлення його на обстеження психолого-медико-педагогічної консультації, яке погоджується з батьками.
- 2) Подання в школу: заяви батьків або осіб, які їх замінюють, витягу з протоколу психолого-медико-педагогічною консультації.

- 3) Розгляд поданих документів на засіданні педагогічної ради школи.
- 4) Подання документів до управління освіти (заява батьків, витяг з протоколу психолого-медико-педагогічної консультації та педагогічної ради школи про отримання дозволу про організацію індивідуальної форми навчання подання про організацію індивідуального навчання на ім'я начальника управління освіти.
- 5) Розробка навчального плану на основі відповідного Типового навчального плану, погодження його на спільному засіданні ради та педагогічної ради закладу, затвердження відділом освіти.
- 6) Визначення вчителів, які здійснюють навчання та розподіл тижневих годин між ними, затвердження тижневого навантаження відділом освіти.
- 7) Видача наказу відділу освіти.
- 8) Видача наказу по школі «Про організацію індивідуального навчання...»
- 9) Розробка розкладу занять, погодження його з батьками учня і затвердження директором закладу та педагогічної ради закладу.

З метою недопущення сегрегації таких учнів, бажано створити можливість відвідувати позашкільні заходи та окремі види уроків у школі, якщо дозволяє дитині її психічний та соматичний стан здоров'я та прийняті рішення педагогічною радою школи про створення цих умов.

Організація індивідуального навчання для учнів, які потребують корекції фізичного та (або) розумового (психічного) розвитку у разі, якщо батьки або особи, які їх замінюють, відмовляються направляти дитину до відповідної спеціальної загальноосвітньої школи (школи-інтернату).

Таку форму навчання отримують діти з порушеннями психофізичного розвитку в разі, якщо за медичними показниками їм протипоказано знаходитись у колективі, наприклад, наявність епілептичних нападів, психопатичних розладів, виражених соматичних захворювань тощо. До учнів, які за станом здоров'я не можуть відвідувати школу, вчитель приходить додому.

Послідовність дій навчального закладу для організації індивідуального навчання

- 1) Подача в школу: заяви батьків або осіб, які їх замінюють; довідки, завіреної печатками ЛКК та лікувальної установи; копії посвідчення про інвалідність тощо.
- 2) Розгляд поданих документів про можливість організації індивідуальної форми навчання по програмі загальноосвітньої школи на засіданні педагогічної ради школи.
- 3) Розробка навчального плану на основі відповідного Типового навчального плану, погодження його на спільному засіданні ради та педагогічної ради закладу, затвердження відділом освіти.
- 4) Визначення вчителів, які здійснюють навчання та розподіл тижневих годин між ними, затвердження тижневого навантаження відділом освіти.
- 5) Подання документів до управління освіти (заява батьків, подання про організацію індивідуального навчання на ім'я начальника управління освіти.
- 6) Видача наказу відділу освіти.
- 7) Видача наказу по школі «Про організацію індивідуального навчання...»

8) Розробка розкладу занять, погодження його з батьками учня і затвердження директором закладу та педагогічної ради закладу

Мають місце випадки, коли діти, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, із встановленими відповідними медичними діагнозами мають інтелектуальне недорозвинення та навчаються за загальноосвітніми програмами. Таке навчання — це насильство над особистістю. Практика навчально-виховної роботи з дітьми з особливим: потребами, особливо з порушеннями психофізичного розвитку, переконливо підтверджує, що використання освітньої системи, за якої дається ідентична з масовою школою освіта, не відповідає їхнім реальним можливостям, і тому вони не можуть опанувати програму загальноосвітньої школи навіть на початковому рівні. В такому випадку слід рекомендувати батькам звернутися в психолого-медико-педагогічну консультацію для вирішення питання про вибір програми навчання та корекційно-розвивального впливу.

Індивідуальне навчання може бути призначено і дітям, батьки, яких відмовляються від їхнього напрямлення у спеціальну загальноосвітню школу (школу-інтернат).

Послідовність дій навчального закладу для організації індивідуального навчання

- 1) Подання заяви батьків до управління освіти про можливість організації індивідуальної форми навчання за місцем проживання.
- 2) Подання в школу заяви батьків або осіб, які їх замінюють, витягу з протоколу психолого-медико-педагогічною консультацією з рекомендацією навчання за програмою спеціальної школи.
- 3) Розгляд поданих документів про можливість організації індивідуальної форми навчання по програмі спеціальної школи на засіданні педагогічної ради школи.
- 4) Розробка навчального плану на основі відповідного Типового навчального плану, погодження його на спільному засіданні ради та педагогічної ради закладу, затвердження відділом освіти.

- 5) Визначення вчителів, які здійснюють навчання та розподіл тижневих годин між ними, затвердження тижневого навантаження відділом освіти
- 6) Подання документів до відділу освіти (заява батьків, подання про організацію індивідуального навчання на ім'я начальника відділу освіти.
- 7) Видння наказу відділу освіти.
- 8) Видання наказу по школі «Про організацію індивідуального навчання...».
- 9) Розробка розкладу занять, погодження його з батьками учня і затвердження директором закладу та педагогічної ради закладу

При організації навчання потрібно враховувати:

- що кожен вид порушення потребує розробки своїх навчальних планів, змісту, особливої компенсаторно-корекційної роботи, спеціальної методики.
- зміст та засоби корекції обумовлюються специфікою наявного порушення, а не формами організації навчання.

Здійснювати вирішення специфічних завдань, зумовлених особливостями психофізичного розвитку учнів, які потребують корекції фізичного та (або) розумового

(психічного) розвитку, через навчальні предмети та курси, через організацію корекційних занять, які проводять практичні психологи, соціальні педагоги, вчителі-логопеди, дефектологи, що працюють у даному закладі освіти або закріплені за ним.. Якщо в закладі немає відповідного фахівця, він запрошується з іншої установи.

Готуючи робочі навчальні плани для цієї категорії школярів, слід враховувати, що збільшення кількості годин для їх навчання спрямовувати не на збільшення часу для вивчення предметів інваріантної складової типових планів, в основному, а на індивідуальну чи фронтальну корекційно-розвивальну роботу, роботу за вибором учня тощо.

Для успішної організації індивідуального навчального процесу дітей з психофізичними вадами вчитель має добре володіти знаннями особливостей їх психофізичного розвитку, типових труднощів, що виникають при оволодінні навчальним матеріалом є обумовленими характером захворювання. Педагог має розуміти, на якому етапі й чому виникла та чи інша проблема у навчанні, як це відображається на засвоєнні навчальної програми.

До початку навчально-корекційної роботи вчитель має детально вивчити документацію про дитину; провести детальну бесіду з батьками про інтереси дитини, її склонності, потреби й улюблені заняття; з'ясувати її характерологічні особливості та особливості поведінки; вивчити стосунки у родині.

Для навчання дітей з психофізичними вадами повинні використовуватися методи корекційно-розвивального впливу, при цьому враховується рівень знань, темп роботи, динаміка втомлюваності, обсяг пам'яті, стійкість уваги, довільність психічних процесів дитини, рівень розвитку її мовлення та опорно-рухової системи. Це передбачає, наприклад:

- відбір для кожного уроку певної невеликої за обсягом кількості навчального матеріалу;
- максимальну розгорнутість і поділ складних понять і дій;
- уповільненість навчання;
- повторюваність дій;
- наявність пропедевтичних періодів у навчанні;
- опору на чуттєвий досвід учнів;

- керівництво діями учнів;
- поступовий розвиток пізнавальних процесів;
- оптимізацію темпу роботи та динаміки втомлюваності;
- посилення здатності дитини до саморегуляції;
- розвиток самостійності дитини.

У процес навчання необхідно включати методи, які викликають інтерес до навчання, а саме використання різних видів ігор, створення ігрових моментів, моделювання реальних ситуацій тощо. Ця особливість такого значення у навчанні дітей з нормальним розвитком не набуває, а у навчанні школярів з психофізичними вадами вона пов'язана із пасивністю дітей, зниженням їхнього інтересу до навчання і часто нерозумінням його необхідності, наявними труднощами й невдачами. Головним при наданні індивідуальної допомоги повинна бути активізація вольових зусиль учня, його самостійності, підтримання інтересу до виконання навчальної роботи. У будь-якому випадку, добираючи навчальний матеріал, не слід усувати труднощі, що виникають в учня, а створити для нього такі умови, щоб він міг їх долати самостійно.

КОРЕКЦІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ ІНДИВІДУАЛЬНОГО НАВЧАННЯ

Зміст, форми та методи навчання і виховання дітей з особливостями психофізичного розвитку мають бути корекційно спрямованими. Це означає, що кожна тема, яка вивчається в школі, кожний метод і прийом, використаний вчителем, мають сприяти не лише засвоєнню знань, умінь, навичок, формуванню поведінки, а й виправленню вад психофізичного розвитку (залежно від дефекту).

Учителеві необхідно узгоджувати педагогічні впливи з медичними і психологічними; дотримуватись послідовності й наступності в корекційно-виховній роботі, єдиного охоронно-педагогічного режиму в школі і сім'ї.

Починаючи працювати з учнями, вчитель має враховувати індивідуальну структуру дефекту кожної дитини та збережені можливості, тобто вивчити досвід дитини, її спрямованість, поведінку.

Для дітей з порушеннями розумового розвитку характерними є органічні ушкодження кори головного мозку, внаслідок яких спостерігається недостатня сформованість усіх складових психіки і передусім

порушення пізнавальних процесів. Виявляється своєрідність у розвитку відчуттів, сприймання, пам'яті, уяви, мовлення, уваги.

Найістотніша ознака розумової відсталості — знижена здатність до узагальнень у процесі розв'язання інтелектуальних завдань. Педагогічна робота з цією категорією дітей спрямовується передусім на максимальне становлення загальних соціально-адаптаційних можливостей, практичну підготовку до життєдіяльності у суспільстві, до самообслуговування, спілкування, адекватної соціальної поведінки.

Особливості процесу навчання дітей з вадами інтелекту:

- повільність процесу навчання;
- простіший виклад матеріалу;
- повторюваність у навчанні;
- поглиблений індивідуальний та диференційований підходи;
- предметно-наочний та практичний характер навчання;
- опора на більш розвинені здібності дитини і подолання загальної недостатності її інтелектуальної сфери;

— спеціальна організація навчальної діяльності учнів, зокрема розвиток стимулів до навчання та пізнавальних інтересів.

Критерії оцінювання результативності корекційного впливу:

- якісне і кількісне полегшення структури дефекту;
- виправлення вад і переведення скоригованої вади у позитивну можливість дитини.

Дуже важливим моментом у роботі з такими дітьми є забезпечення охоронного режиму педагогічного процесу, щоб уникнути перевантаження вразливої нервової системи дитини. Для забезпечення ефективності корекційно-педагогічної роботи важливо здійснювати індивідуальний підхід з урахуванням реального рівня розвитку дитини.

Якщо дитина має важкі порушення рухової системи і рука її зовсім не підготовлена до письма, то рішенням педагогічної ради школи такого учня звільняють від оцінювання письмових робіт і з ним проводять усне вивчення грамоти та української мови. Паралельно з цим проводять вправи для підготовки руки до письма.

Навчання письма можна починати тільки після підготовки руки до письма, після розвитку диференційованої діяльності пальців. Тривалий час перед початком роботи з опанування рухів, потрібних для письма, ученъ навчається контролю за роботою м'язів пальців, змикаючи кінчики нігтьових фаланг I, II, III пальців, почергово згинаяючи та розгинаяючи пальці, утримуючи олівець у повітрі. Далі починається робота зі стабілізації утримання олівця в пальцях, для чого підбирають максимально вигідне для функції положення кисті. В цей час учитель та батьки повинні приділити велику увагу розвиткові дрібної моторики пальців рук. Для цього можна рекомендувати таким дітям перекладати предмети з однієї коробки в іншу, починаючи від яблук і закінчуючи горохом, ліпити з пластиліну, глини, а також роботу з мозаїкою.

У період навчання грамоти діти, які не можуть писати, можуть виконувати завдання на магнітній дошці. Ця робота допомагає вчителю перевіряти знання учнів, а учням — розвивати дрібну моторику кистей верхніх кінцівок.

Кожний урок повинен мати корекційний характер. Починати урок потрібно з психологічної підготовки учня до роботи. Після цього обов'язково проводять логопедичну гімнастику. Вчитель, який працює з хворим учнем, систематично консультується з логопедом щодо проведення артикуляційної гімнастики.

Після 15—20 хвилин уроку проводять фізкультхвилину, яка триває 5 хвилин. Для правильного проведення фізкультхвилини потрібно радитись з учителем фізкультури.

Діти, які навчаються в домашніх умовах, мають тяжкі порушення рухового апарату. В основному це діти, прикуті до ліжка. Вони не мають можливості спілкуватися з однолітками та чужими дорослими людьми. Тому зв'язна мова цих дітей часто не розвинута, словниковий запас бідний. Ці моменти теж мусить врахувати вчитель під час складання індивідуального плану роботи.

КОНТРОЛЬ ЗА ОРГАНІЗАЦІЄЮ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ

Контроль за організацією індивідуальною формою навчання здійснюється кожного місяця, семестра та за підсумками навчального року. Система роботи навчального закладу з питання організації індивідуальної форми навчання включає:

- *   Наявність нормативних документів;
- *   План роботи на рік (аналітичні матеріали, планування роботи щодо організації та контролю за організацією індивідуального навчання).
- *   Накази про організацію індивідуальної форми навчання;
- *   Ознайомлення працівників школи з нормативними документами, що регулюють організацію індивідуального навчання(нарада при директорі тощо);
- *   Розгляд питання організації індивідуального навчання на засіданнях педагогічної ради, нарадах при директорові, засіданнях методичного об'єднання класних керівників тощо.

Пакет документів, які є підставою для організації індивідуального навчання учнів за станом здоров'я.

Наявність:

- заяви батьків або осіб, які їх замінюють;
- наказу директора;
- погодження відділу освіти адміністрації району ;
- довідки, завірена печаткою лікарсько-консультативною комісією та печаткою лікувального закладу.

Пакет документів, які є підставою для організації індивідуального навчання учнів, які навчаються відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України «Про внесення змін до Положення про індивідуальну форму навчання в загальноосвітніх навчальних закладах» від 15.10.2004 № 797(потребують корекції розумового або фізичного розвитку)

Наявність:

- заяви батьків або осіб, які їх замінюють,
- наказу директора,
- погодження управління освіти адміністрації району

- рекомендації обласної або районної психолого-медико-педагогічної комісії, посвідчення інваліда, довідки, завіреної печаткою ЛКК та печаткою лікувального закладу
- Документація щодо організації індивідуальної форми навчання
- Індивідуальні навчальні плани (згідно наказів що додаються)
- Журнали
- Розклад занять
- Індивідуальні програми
- Зошити
- Щоденник учня
- Календарні і поурочні плани

Перелік документів з організації індивідуального навчання, які повинні бути в навчальному закладі і перевіряється під інспектування працівниками відділу освіти:

1. Картотека та законодавчі, нормативно-правові, інструкційно-методичні документи.
2. Накази про зарахування учня (учениці) до школи, переведення із класу в клас.

3. Алфавітна книга.
4. Особова справа:
  - * заява батьків або осіб, які їх замінюють ;
  - * довідки ЛКК , або довідки лікувальної установи, в якій стаціонарно лікується хворий учень, або витяг з протоколу психолого-медико-педагогічної консультації;
  - * копії посвідчень про інвалідність;
  - * медичні карти;
  - * копії свідоцтв про народження.
5. Погодження засновника чи уповноваженого ним органу про організацію індивідуального навчання.
6. Рішення педагогічної ради школи.
7. Наказ по школі про організацію індивідуального навчання.
8. Тижневе навантаження педагогічних працівників.
9. Індивідуальний робочий навчальний план.
10. Календарні та поурочні плани вчителів.
11. Фактична мережа на поточний навчальний рік.
12. Матеріали контролю за якістю та результативністю індивідуального навчання:

- * книги запису наслідків внутрішньо шкільного контролю;
- * книги наказів з основної діяльності;
- * книги протоколів засідань педагогічної ради та ради школи;
- * матеріали нарад при директорі тощо.

13 Матеріали консультивно-методичної роботи з учителями, які навчають дітей на індивідуальній формі.

14 Матеріали роботи практичного психолога та соціального педагога.

15 Журнали обліку індивідуальних занять з учнями.

16 Матеріали психолого-педагогічних спостережень за дитиною.

17 Матеріали роботи з батьками, діти яких навчаються на індивідуальній формі

Інклюзивна школа – школа рівного доступу до освіти

Інклюзивне навчання – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей.

Метою інклюзивного навчання є реалізація права дітей з особливими освітніми потребами на освіту за місцем проживання, їх соціалізація та інтеграція у суспільство, залучення сім'ї до участі у навчально-виховному процесі.

Основними завданнями інклюзивного навчання є:

- здобуття дітьми з особливими освітніми потребами освіти відповідного рівня у середовищі здорових однолітків відповідно до Державного стандарту загальної середньої освіти;
- забезпечення різnobічного розвитку дітей, реалізація їх здібностей;

- створення освітньо-реабілітаційного середовища для задоволення освітніх потреб учнів з особливостями психофізичного розвитку;
- створення позитивного мікроклімату у загальноосвітньому навчальному закладі з інклюзивним навчанням, формування активного міжособистісного спілкування дітей з особливими освітніми потребами з іншими учнями;
- забезпечення диференційованого психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами;
- надання консультивативної допомоги сім'ям, які виховують дітей з особливими освітніми потребами, залучення батьків до розроблення індивідуальних планів та програм навчання.

Для організації інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах необхідно створити відповідні умови:

- безперешкодний доступ до території та приміщенів навчального закладу, зокрема, для дітей з вадами опорно-

рухового апарату, в тому числі для дітей, які пересуваються на візку, та дітей з вадами зору;

- забезпечення навчального закладу необхідними навчально-методичними посібниками, наочно-дидактичними та індивідуальними технічними засобами навчання;
- наявність кабінетів учителя-дефектолога, психологічного розвантаження, логопедичного з відповідним корекційно-розвитковим обладнанням;
- забезпечення педагогічними кадрами, які володіють методиками роботи з дітьми з особливими освітніми потребами (зокрема, учителями-дефектологами, учителями інклюзивного навчання (асистентами учителя).

Інклюзивне навчання організовується у загальноосвітніх навчальних закладах, незалежно від типу, форми власності та підпорядкування, шляхом комплектування класів учнями з типовим розвитком та учнями з особливими освітніми потребами. Рішення про створення класів з інклюзивним навчанням приймається засновником (власником) загальноосвітнього навчального закладу за погодженням з відповідним органом управління освітою та органом

державної санітарно-епідеміологічної служби. Органи управління освітою визначають базові загальноосвітні навчальні заклади для організації інклюзивного навчання; прогнозують витрати для створення безперешкодного доступу, відповідної навчально-матеріальної бази, придбання транспортних засобів для підвезення учнів до місця навчання та додому, забезпечують підвищення кваліфікаційного рівня педагогічних працівників для роботи з дітьми в умовах інклюзивного навчання, сприяють провадженню інноваційної діяльності.

Зарахування учнів з особливими освітніми потребами до класів з інклюзивним навчанням здійснюється за бажанням батьків або осіб, які їх замінюють, на підставі письмової заяви батьків, відповідно до порядку, встановленого для загальноосвітніх навчальних закладів, та висновку психолого-медико-педагогічної консультації.

Для забезпечення ефективності навчально-виховного процесу наповнюваність класу з інклюзивним навчанням повинна становити не більше як 20 учнів, із них:

- 1-3 учнів з однорідними вадами розвитку: розумовою відсталістю, порушеннями опорно-рухового апарату, зі

зниженим зором, слухом, затримкою психічного розвитку та інші;

- не більше 2 дітей: сліпих, глухих, з тяжкими порушеннями мовлення; дітей із складними вадами розвитку (порушення слуху, зору, опорно-рухового апарату в поєднанні з розумовою відсталістю, затримкою психічного розвитку); діти, які пересуваються на інвалідних візках.

Інклузивне навчання базується на основі психолого-педагогічного вивчення потенціалу та особливостей розвитку дитини з особливими освітніми потребами, прогнозування можливих труднощів у процесі навчання та шляхів їх подолання, соціально-педагогічної взаємодії колективу навчального закладу.

Навчально-виховний процес в класах з інклузивним навчанням у загальноосвітніх навчальних закладах здійснюється відповідно до робочого навчального плану школи, складеного на основі Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів, затверджених Міністерством освіти і науки України, з урахуванням потреб учня та особливостей його психофізичного розвитку.

Для дітей з особливими освітніми потребами на основі робочого навчального плану розробляється індивідуальний навчальний план з урахуванням рекомендацій ПМПК. Навчання дітей у класах з інклюзивним навчанням здійснюється за навчальними планами, програмами, підручниками, посібниками, рекомендованими Міністерством освіти і науки України для загальноосвітніх навчальних закладів. Схема складання календарно-тематичного планування відповідає загальновизнаній формі.

Особливістю навчально-виховного процесу дітей з особливими освітніми потребами є його корекційна спрямованість. Ефективність навчально-виховної роботи досягається шляхом надання таким учням корекційної допомоги. Для проведення корекційно-розвиткових занять в індивідуальному навчальному плані учня передбачається від 2 до 4 годин на тиждень, відповідно до особливостей психофізичного розвитку учня. Кількість годин на тиждень для проведення корекційно-розвиткових занять з кожним учнем встановлюється з урахуванням рекомендацій відповідної ПМПК. Корекційно-розвиткові заняття проводяться як у першу, так і в другу половину дня

вчителями-дефектологами за кваліфікацією: логопед, тифлопедагог, сурдопедагог, олігофренопедагог, ортопедагог, а також практичними психологами.

Відповідно до висновку ПМПК та згодою батьків або осіб, які їх замінюють, для дітей з особливими освітніми потребами розробляється індивідуальна навчальна програма, яка на основі вивчення динаміки розвитку учня переглядається двічі на рік (за потребою частіше) з метою її коригування. Індивідуальна навчальна програма дитини з особливими освітніми потребами у класах з інклюзивним навчанням розробляється на основі типових навчальних програм загальноосвітніх навчальних закладів з відповідною їх адаптацією, педагогічними працівниками, у тому числі з дефектологічною освітою, які беруть безпосередню участь у навчально-виховного процесі, за участю батьків дитини або осіб, які їх замінюють, та затверджується керівником навчального закладу.

Оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами здійснюється за критеріями оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти та обсягом матеріалу, визначеним

індивідуальною навчальною програмою. Система оцінювання навчальних досягнень учнів повинна бути стимулюючою.

Розклад уроків у класах з інклюзивним навчанням складається відповідно до робочого плану навчального закладу з урахуванням індивідуальних особливостей учнів та гігієнічних вимог.

В процесі підготовки до уроку в загальноосвітньому інтегрованому класі вчитель складає план-конспект уроку, в якому інтегрує учебовий матеріал загальноосвітніх і спеціальних (корекційних) програм так, щоб на одному уроці діти з різним станом психофізичного і інтелектуального розвитку вивчали близьку за змістом тему, але на тому рівні засвоєння, який доступний для кожного учня. Інформація, одержувана учнем по темі, що вивчається, повинна відповідати рекомендованій йому для навчання освітній програмі. Закріплення і відпрацювання отриманих знань, умінь і навичок ведеться на різному дидактичному матеріалі, підібраному для кожного учня індивідуально: роздаткові картки, вправи з навчальних посібників і підручників. Структура уроку в загальноосвітньому класі

відповідає вимогам, що пред'являються до організації і проведенню уроків в малокомплектних школах, де вчитель по черзі проводить спільну діяльність з різними групами дітей в класі. Для пояснення складно сприйманих тем учням з особливостями в розвитку пропонуються картки інструкції з описом покрокових дій учнів. Така побудова учебових занять створює умови, при яких всі учні класу залучаються до загальнокласної роботи.

При вивченні складно засвоюваної теми для учнів з особливими освітніми потребами вона виноситься на індивідуальні корекційні заняття. Вся робота педагогічних працівників направлена на пробудження пізнавальної активності, розширення зони найближчого розвитку і реалізацію резервних можливостей дітей. Корекційна робота буде ефективною лише при позитивній участі педагогів і вузьких фахівців в створенні ситуації активного мислення учня, що формує системний процес розвиваючого навчання.

При навчанні розумово відсталих школярів разом з вчителями-дефектологами і батьками вчителі класів з інклузивним навчанням розділяють відповіальність за

долю цих дітей, спільно навчаючи і виховуючи їх з учнями з нормою психофізичного і інтелектуального розвитку. Педагоги допомагають розумово відсталій дитині адаптуватися в колективі однолітків, прагнути подружити її з дітьми, вибирають для її розміщення на уроці таке місце в класі, щоб у разі ускладнень учневі було легко надати індивідуальну допомогу. Така дитина повинна посильно брати участь в роботі класу, не затримуючи темп ведення уроку. При навчанні розумово відсталих дітей в умовах загальноосвітнього класу вчителі враховують особливості їх пізнавальної діяльності. Новий учебовий матеріал, необхідний для вивчення, ділять на маленькі порції і представляють для засвоєння в наочно-практичних умовах.

Закріплення проводять на великій кількості тренувальних вправ, багато разів повторюють засвоєне на різноманітному дидактичному матеріалі, дають консультації батькам з надання спеціалізованої допомоги в процесі навчання.

У роботі з інклузивними класами дуже важливою є співпраця з додатковими фахівцями (аудіологами, психологами, логопедами, фахівцями з лікувальної

фізкультури і працетерапії та іншими спеціалістами). Вузькі фахівці працюють в тісному контакті з вчителями, постійно ведуть відстежування розвитку дитини. Вони можуть допомагати задовольняти індивідуальні потреби дітей, а також надавати вчителям і батькам необхідну інформацію.

Навчання учнів в умовах загальноосвітнього класу направлено перш за все на формування у дітей віри в свої власні сили, у власні можливості, оскільки життєстверджуючий тонус повсякденного життя школяра спирається перш за все на успіхи в його основній праці – навчанні.

Державна підсумкова атестація учнів з особливими освітніми потребами, які навчаються у класах з інклузивним навчанням, здійснюється у встановленому порядку, що враховує особливості розвитку дітей з розумовою відсталістю, порушеннями зору, слуху, опорно-рухового апарату тощо. За результатами навчання випускникам класів з інклузивним навчанням видається документ встановленого зразка для загальноосвітнього навчального закладу.

Учні з особливими освітніми потребами є активними учасниками позакласної роботи, яка проводиться з урахуванням психофізичних можливостей дитини і спрямована на всебічний розвиток особистості, формування позитивного соціально-психологічного статусу. Вони залучаються до позашкільної роботи відповідно до можливостей, інтересів, нахилів, здібностей, з урахуванням їх побажань, віку, психофізичних особливостей та стану здоров'я.

Таким чином, урахування та реалізація нормативно-правового, науково-методичного забезпечення змісту навчально-виховного процесу, використання сучасних підходів до навчання дітей зазначеної категорії, що включають цілеспрямовану діяльність педагогів та батьків учнів, співпрацю з командою фахівців, забезпечують ефективність навчання дітей і створюють підґрунтя для успішного навчально-корекційного результату.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Психолого-педагогічний супровід інклюзивного навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку в умовах початкової школи необхідно розглядати як діяльність психологічної служби навчального закладу, спрямовану на створення комплексної системи медико-психологічних, психолого-педагогічних та психотерапевтичних умов, які б сприяли адаптації, реабілітації і самореалізації в соціумі таких дітей (школа, сім'я, група однолітків та інш.).

Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами – це завжди пролонгований, динамічний процес, цілісна діяльність психологічної служби освітнього закладу, яка складається з п'яти взаємопов'язаних компонентів:

систематичний моніторинг медико-психологічного і психолого-педагогічного статусу дитини в динаміці її психічного розвитку;

створення оптимальних соціально-психологічних умов щодо ефективного психічного розвитку дітей в соціумі;

систематична психологічна допомога дітям з порушеннями психофізичного розвитку у вигляді консультування, психокорекції, психологічної підтримки;

систематична психологічна допомога батькам дітей з проблемами у розвитку;

організація життєдіяльності дітей з особливими потребами в соціумі з урахуванням їх психічних та фізичних можливостей.

Відстеження психолого-педагогічного статусу є досить складним процесом, який потребує тісної співпраці усіх спеціалістів, що приймають участь в життєдіяльності дитини з особливими потребами. Серед спеціалістів, які супроводжують дітей з порушеннями психофізичного розвитку, обов'язково повинні бути практичний психолог, відповідальний за процес психологічного супроводу, педагог-дефектолог, лікар-психіатр або лікар-невропатолог, соціальний педагог, асистент вчителя з інклюзивного навчання. Оптимальною формою комплексного супроводу учнів даної категорії є психолого-медико-педагогічний

консиліум, який створюється за наказом керівника навчального закладу. Консиліум дозволяє об'єднати інформацію і зусилля зазначених фахівців. На основі цілісного бачення кожного учня з особливими освітніми потребами на консиліумі розробляється і реалізується загальна стратегія навчання та розвитку таких дітей.

Слід виділити основні етапи психолого-педагогічного супроводу інклюзивного навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку.

Підготовчий етап включає наступні завдання:

організація діяльності психолого-медико-педагогічного консиліуму;

встановлення контакту між усіма учасниками супроводу дитини;

визначення обсягу роботи та послідовності процесу психолого-педагогічного супроводу;

підготовка необхідної документації та складання графіку роботи.

Орієнтовний етап включає такі завдання:

встановлення контакту з батьками та родичами дитини;

встановлення контакту з дитиною;

встановлення контакту з класом, в якому навчається дитина, з класним керівником;

Етап уточнення проблеми:

проведення поглибленої психодіагностики;

ознайомлення спеціалістів з результатами психологічного обстеження;

обговорення з педагогами та іншими спеціалістами особливостей психічного розвитку дитини на психолого-медико-педагогічному консиліумі.

Етап планування містить у собі:

розробка індивідуальної програми супроводу дитини з особливими потребами;

затвердження цієї програми усіма спеціалістами, які працюють з дитиною.

Слід зазначити, що складання програми психолого-педагогічного супроводу можливе тільки після ретельного психолого-медико-педагогічного обстеження кожної дитини з порушеннями психофізичного розвитку спеціалістами районно-міської психолого-медико-педагогічної консультації.

Етап реалізації індивідуальної програми включає такі завдання:

надання необхідної допомоги батькам дитини та педагогам щодо створення умов, які необхідні дитині з особливими освітніми потребами для її повноцінного здорового способу життя і успішного оволодіння навчальними програмами з урахуванням її психофізичних можливостей.

надання необхідної психологічної допомоги батькам дитини, її родичам, друзям з метою гармонізації міжособистісних відносин з нею, оптимізації виховного процесу.

просвітницька і консультативна робота з педагогами, педагогами-дефектологами, логопедами та іншими спеціалістами, які працюють з дитиною.

Підсумковий етап включає колективне обговорення учасниками психолого-медико-педагогічного консультуму ефективності проведеної роботи з рекомендаціями щодо подальшого навчання та розвитку кожної дитини з особливими освітніми потребами.

Основні напрямки роботи практичного психолога, який здійснює психологічний супровід інклюзивного навчання, наступні:

- психологічна діагностика;
- психологічна корекція;
- психологічне консультування;
- психологічна реабілітація;
- психологічна підтримка.

ЗДІЙСНЕННЯ ПРОЦЕСУ РОЗРОБКИ ІНДИВІДУАЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ПЛАНУ

Що таке індивідуальний навчальний план?

Індивідуальний навчальний план (ІНП) — це один з найважливіших інструментів у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами, формальний документ, який містить детальну інформацію про дитину і послуги, які вона має отримувати. Він розробляється командою педагогів і фахівців та об'єднує їхні зусилля з метою створення комплексної програми роботи з дитиною і, водночас, визначає, які саме послуги надаватиме кожний фахівець. Батьки є активними учасниками складання індивідуального навчального плану, оскільки вони знають своїх дітей краще за інших. Індивідуальний навчальний план визначає необхідні адаптації/модифікації та слугує підґрунтям для подальшого планування навчальних занять. Він розробляється та реалізується для кожного учня з особливими освітніми потребами.

Компоненти індивідуального навчального плану.

Під час створення індивідуального навчального плану головна увага звертається на розробку конкретних навчальних стратегій і підходів, а також системи додаткових послуг, які дадуть дитині змогу успішно навчатися у звичайному класі. Зазвичай, в індивідуальному навчальному плані містяться такі компоненти:

1. Інформація про дитину загального характеру. Ім'я дитини, її вік, адреса, телефон, імена батьків, порушення розвитку, дата зарахування дитини до школи, термін дії ІНП.
2. Поточний рівень знань і вмінь дитини. Наводяться відомості про рівень розвитку дитини, зафіксовані під час спостережень і досліджень: її вміння, сильні якості, стиль навчання (особливо якщо один зі стилів домінує), що дитина не вміє робити, у чому їй потрібна допомога тощо. У плані має бути зазначено, що турбує батьків. Має бути наведена інформація щодо впливу порушень розвитку дитини на її здатність до успішного навчання у звичайному класі. Всі ці відомості мають бути максимально точними, оскільки вони є підґрунтям для подальшої розробки завдань.

3. Цілі і завдання. Саме вони мають допомогти дитині опанувати певні знання і вміння та відповідати поточному рівневі розвитку учня. У визначені цих цілей і завдань беруть участь всі особи, причетні до роботи з дитиною.

Цілі — це твердження щодо бажаного результату. Вони можуть стосуватися знань, умінь, поведінки і мають бути чітко сформульовані, висловлені через позитивні твердження та бути зрозумілими всім, хто їх читає.

Завдання — необхідні проміжні кроки на шляху до окресленої цілі, написані зрозумілими та простими термінами.

У плані зазначається, хто, що, коли і як має робити.

Цілі визначаються в усіх сферах, де спостерігаються відставання у розвитку (інтелектуальний, соціальний і емоційний розвиток, розвиток моторики, мовленнєві навички тощо).

4. Спеціальні та додаткові послуги. В навчальному плані мають бути передбачені заняття з відповідними фахівцями (дефектологом, логопедом, фізіотерапевтом, психологом та іншими спеціалістами).

Вчителі та фахівці співпрацюють над інтегруванням додаткових послуг у навчальний процес. Іноді учень потребує більш інтенсивних або особливих послуг, які можуть надаватися лише у відповідному середовищі (наприклад, заняття з використанням спеціальної апаратури тощо). В цьому випадку доцільно домовитися з відповідним закладом, який може надавати такі послуги.

В індивідуальному навчальному плані має бути визначена кількість і тривалість занять фахівців з дитиною.

5. Адаптації/модифікації. Відповідна адаптація середовища дає змогу дітям з особливими потребами навчатися у звичайному класі. При розробці плану необхідно звернути увагу на необхідне облаштування середовища; використання належних навчальних методів, матеріалів та обладнання; урахування сенсорних та інших потреб дитини.

6. Термін дії ІНП. Зазвичай, індивідуальний навчальний план розробляється на один рік. Однак, члени групи з розробки ІНП (батьки, адміністратор, вчитель та ін.) можуть у будь-який момент запропонувати провести збори, щоб

модифікувати план або скласти новий. Це може виявитися необхідним, наприклад, якщо:

- дитина досягла поставленої мети;
- у дитини виникають труднощі при досягненні визначених цілей;
- надійшло прохання збільшити кількість послуг дитині;
- дитину переводять до іншої школи;
- у дитини спостерігаються проблеми з поведінкою тощо.

Традиційно розробку ІНП починають одразу після приходу дитини до класу, а термін дії плану закінчується через рік. Водночас, можна варіювати цей процес, пристосовуючи його до загального шкільного навчання.

7. Інформація про прогрес дитини. Невід'ємною складовою процесу розробки ІНП є оцінка і збирання відомостей про успіхи учня. При цьому можуть збиратися зразки робіт дитини, результати спостережень, контрольні листки, описи поведінки, результати порівнянь з типовим рівнем розвитку, результати тестів тощо.

Через деякий час вчитель та інші фахівці оцінюють успіхи дитини, визначають, наскільки ефективним є навчальний план, діляться інформацією з батьками учня. За потреби члени групи з розробки ІНП можуть ініціювати проведення зборів ще до закінчення терміну дії плану.

Відомості про прогрес учня (із зазначенням відповідних дат) записуються безпосередньо в індивідуальний навчальний план.

Індивідуальні навчальні плани можуть мати різний вигляд. При щоденних зусиллях вчителів щодо реалізації окреслених цілей і завдань, при ретельному документуванні всіх відомостей, можна очікувати на успішне навчання і розвиток дітей.

Пам'ятайте. ІНП має бути складений зрозумілою для всіх мовою.

ВЗАЄМОДІЯ ШКОЛИ ТА ПСИХОЛОГО-МЕДИКО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОНСУЛЬТАЦІЇ

Дитина з особливостями психофізичного розвитку, яка залучається до загальноосвітнього навчального закладу має пройти комплексне обстеження, за результатами якого буде складено навчальний план, який сприятиме досягненню прогресу в її розвитку. З одного боку комплексне обстеження забезпечується командою закладу, до складу якої входять представник адміністрації, педагоги та фахівці закладу, з другого — незалежною командою спеціалістів, зокрема, психолого-медико-педагогічної консультації(ПМПК).

Психолого-медико-педагогічні консультації є державними діагностико-ко-рекційними структурами, що функціонують у системі освіти і науки України та Академії педагогічних наук України. До складу ПМПК входять: голова ПМПК, секретар, педагоги, логопед, дефектолог, психолог, психоневролог.

Діяльність ПМПК спрямована на:

- виявлення, облік, діагностичне обстеження дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, віком до 18 років;
- направлення їх до спеціальних дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів відповідного типу, установ і закладів системи праці та соціального захисту населення;
- надання індивідуальної корекційної допомоги та добір відповідних програм навчання цієї категорії дітей;
- консультування батьків, педагогів, медичних працівників з питань навчання, виховання, соціальної адаптації та інтеграції у суспільне життя дітей з відхиленнями в психофізичному розвитку;
- просвітницьку діяльність серед населення.

Як працює ПМПК?

- ◆ Обстеження дітей здійснюється лише у присутності батьків, або осіб, які їх замінюють.
- ◆ Діагностика психічного розвитку дитини здійснюється на основі аналізу даних про її фізичний і психічний розвиток від народження до вступу до школи; аналізу соціокультурних умов мікросоціального оточення

дитини; дослідження рівня розвитку психічних процесів та якостей особистості з урахуванням провідного для кожного віку виду діяльності; виявлення позитивних і негативних симптомів психічних новоутворень і визначення їх ролі у формуванні особистості й діагностиці шкідливих звичок, відхилень у поведінці та розладів особистості.

◆ Консультативно-діагностичне обстеження дитини на ПМПК відбувається з дотриманням прав дитини. Проводиться безкоштовна роз'яснювальна (консультативна) робота з батьками на всіх етапах консультування всіма спеціалістами (дефектологами, психологом, логопедом, психоневрологом та ін.).

◆ Висновок ПМПК має рекомендаційний характер і є підставою для направлення дитини до закладу освіти.

Що далі?

◆ Якщо дитина з особливостями психофізичного розвитку направляється в загальноосвітній заклад, планування навчально-виховного процесу для неї проводиться з урахуванням висновків та рекомендацій ПМПК, які фіксуються у витягу з протоколу засідання ПМПК, що передається до школи.

Рекомендації ПМПК, в яких зазначено, якої допомоги потребує дитина та на яку програму варто орієнтуватися під час складання індивідуального навчального плану, розглядаються і враховуються членами команди закладу.

У більшості випадків діти з особливостями психофізичного розвитку приходять до загальноосвітнього навчального закладу вже з рекомендаціями ПМПК. Водночас, інклузивний підхід передбачає, що відсутність рекомендацій ПМПК не є підґрунтям для відмови зарахувати дитину до загальноосвітнього закладу.

Як отримати рекомендації ПМПК?

Крок 1. Робота з батьками, щодо проходження обстеження на ПМПК.

- Проведіть зустріч з батьками в неформальній обстановці. Пам'ятаючи, що більшість батьків сприймає обстеження ПМПК як процедуру встановлення діагнозу, розкажіть їм про функції ПМПК та рекомендаційний характер її висновків, продемонструйте власне позитивне ставлення до процедури оцінювання розвитку дитини.

- Запросіть батьків на відкриті заняття (власні спостереження батьків хороший поштовх для прийняття рішення щодо звернення до фахівців).

Крок 2. Підготовка пакета документів.

- Витяг з картки спостереження дитячого психіатра (за місцем проживання) з діагнозом захворювання, детальними даними нервово-психічного стану та анамнезу, які зумовлюють доцільність навчання дитини з особливими освітніми потребами в одній зі спеціальних шкіл, чи то в загальноосвітній школі за адаптованим навчальним планом, а також відомості з амбулаторної картки з висновками соматичного, отоларингологічного, офтальмологічного, а за необхідності — логопедичного обстеження дитини.
- Розгорнута психолого-педагогічна характеристика зі школи чи до-шкільного закладу, у якому перебуває дитина. Зміст характеристики містить дані про дитину із зазначенням часу навчання у школі, відомості про сім'ю, дані про рівень знань, шкільних умінь і навичок, особливості пізнавальної діяльності та поведінки.

- Зошити (якщо дитина навчалася у школі) з контрольними роботами з рідної мови, математики, малюнки, виконані дитиною.

Аналіз цих документів дасть змогу знайти правильний підхід до дитини, звести до мінімуму помилки під час обстеження.

Крок 3. Підготовка дитини.

Для подолання стресових ситуацій, зниження рівня ситуативної тривожності що можуть виникнути під час обстеження, з дитиною варто попрацювати : психологові.

Крок 4. Незалежне обстеження ПМПК.

Під час обстеження батькам і дитині необхідно надати підтримку. В цьому випадку доцільна присутність педагога (іншого представника закладу) з яким добре знайомі дитина та батьки.

Пам'ятайте, що рекомендації ПМПК для складання індивідуального навчального плану необхідні лише в тому випадку, коли вашій команді не вистачає глибокої фахової підтримки.

Література

1. Діти з особливими потребами у загальноосвітньому просторі: початкова ланка / За редакцією: В.І. Бондаря, В.В. Засенка. – К. 2004. – 152с.
2. Інклюзивна освіта: стан і перспективи розвитку в Україні: науково-методичний збірник. – К.: ФО-П Придатченко П.М., 2007. – 336 с.
3. Індивідуальне оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі: навчальний курс та науково-методичний посібник / Сак Т.В. – К.: – СПД-ФО Парашин І.С. 2011. – 101с.
4. Елен Р. Даніелс Залучення дітей з особливими потребами загальноосвітніх класів / Елен Р. Даніелс, Кей Страффорд – Львів: Товариство «Надія», 2000. — 256 с.
5. Ервін Е. Підготовка вчителів і вихователів до роботи в інклюзивних класах та групах / Е. Ервін, Д. Кугельмас Всеукраїнський фонд «Крок за кроком», К., 2000.
6. Колупаєва А. А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітні навчальні заклади: Монографія / А. А Колупаєва — К.: Педагогічна думка, 2007 р.— 458 с.
7. Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство: науково-методичний збірник/ Автор. кол. Н.Софій, І. Єрмаков та ін. — К: Контекст, 2000. — 336 с.
8. Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство: науково-методичний збірник/ Ред. кол. Н. Софій, І. Єрмаков та ін. – К.: Контекст, 2000. – 336 с.
9. Як досягти змін: Посібник для батьків і педагогів з обстоювання та захисту прав дітей з особливими освітніми потребами та громадської діяльності. – К: ФО-П Придатченко П.М., 2006. – 140 с.

Інтернет-джерела:

- <http://zakon.rada>
<http://www.moz.gov.ua/>
<http://osvita.ua>
<http://lib.lnpu.edu>
[http://www.krok.org.ua/](http://www.krok.org.ua)

